

R. POPA,
ȘT. MATEI,
V. ESKENASY,
I. CHICIDEANU,
I. IUGA

ȘANTIERUL ARHEOLOGIC SARMIZEGETUSA, [JUDEȚUL HUNEDOARA] [Epoca postromană]

Raport privind rezultatele cercetărilor
campaniei 1978

Cercetările care și-au propus identificarea, studierea și valorificarea vestigiilor post-romane de la Sarmizegetusa, fosta capitală a provinciei romane Dacia, au pornit de la câteva premise foarte clare. Pe de o parte, după cum se știe, la Sarmizegetusa s-au produs în repetate rânduri descoperiri mai mult sau mai puțin întâmplătoare de materiale din secolele IV, VI—VII și VIII—IX, consemnate în literatura de specialitate sau conservate în depozitele Muzeului din Deva. Este vorba de monete izolate, despre un mic tezaur, de reamenajări sumare ale ruinelor romane, despre podoabe caracteristice sau despre ceramică. Descoperirile la care ne referim s-au produs în zona amfiteatrului roman, a Templului Augustalilor sau în locuri mai puțin precizate.

Pe de altă parte, documentele din secolele XIV—XV care ni s-au păstrat atestă existența așezării românești medievale în secolele XIII—XIV sub numele de Britonia, prezența aici a unei familii feudale românești care deținea la 1315 demnitatea de „jude de Hațeg“ (probabil „al Țării Hațegului“), familie care poate fi urmărită în vechime pînă pe la anul 1200, existența la 1377 a unei străzi principale orientate est-vest care împărțea satul în două jumătăți și care pornea de la malul Rîușorului spre vest precum și existența, la est de Rîușor și la nord de pomenita stradă principală

(„viam publicam per mediam eiusdem ville sew possessionis“ în document), a unei „curia“ a familiei de care a fost vorba.

Se adaugă acestor premise menționarea la începutul secolului al XVI-lea la Várhely (identic cu Grădiște — Sarmizegetusa — Britonia) a unei „ecclesia valachica“ unde se aflau inscripții romane, publicate de umanistul Mezerzius. La Sarmizegetusa nu mai există azi decît o singură biserică care datează, după toate aparențele, din secolul trecut. Tradiția locală afirmă că ea ar fi fost construită pe locul unei biserici de lemn mai vechi. Poziția excentrică a acestei biserici în raport cu partea veche a satului, face foarte probabilă această știre. Înseamnă că biserica din secolele XV—XVI, desigur mult mai veche ca începuturi decît aceste secole, a dispărut în secolele XVI—XVII fără urme, fiind apoi înlocuită cu biserica de lemn.

În sfîrșit, o analiză fie și sumară a topografiei actuale a satului, dovedește că partea lui cea mai veche se află între Rîușor și ulița care s-a creat pe traseul șanțului de apărare dinspre vest al orașului roman. Acest nucleu vechi al Britoniei-Sarmizegetusa medievale se compune din ulițe paralele și echidistante, atît ele între ele cît și cu zidurile orașului roman. Una dintre aceste ulițe pare deci să fi fost „via publica“ din secolul al XIV-lea, orientată est-vest.

În lumina acestor informații, colectivul care și-a propus cercetarea epocii post-romane de la Sarmizegetusa, a inclus în plan 3 obiective:

— verificarea coincidenței dintre cele 4 ulițe orientate est-vest din nucleul vechi al satului și străzile principale ale orașului roman;

— identificarea în zona de nord-vest a orașului roman, acolo unde s-a conservat rețeaua de străzi romane și unde se afla și satul românesc din secolele XIII—XIV, a complexelor de locuire care să explice apariția repetată la Sarmizegetusa a unor vestigii din secolele IV—IX;

— identificarea pe teren a urmelor *curiei* pomenite în secolul XIV și a vechii biserici a satului, aceste două construcții putând fi presupuse a se afla unul în apropierea celuilalt deoarece în multe localități din Țara Hațegului, fostele capele de curte au devenit în secolele XV—XVI biserici parohiale românești.

Colectivul care și-a propus aceste obiective, urmărite în paralel și totodată în colaborare cu echipa clujano-napocensă ce a re luat în ultimul timp cercetările de epocă romană de la Sarmizegetusa, a fost format din Radu Popa de la Institutul de Arheologie, Matei Ștefan de la Muzeul de Istorie a Transilvaniei, Victor Eskenasy de la Centrul de Studii și Cercetări de Istorie și Teorie Militară, Ion Chicideanu de la Muzeul de Istorie a R. S. România și Georgeta Iuga de la Muzeul Județean Maramureș din Baia Mare. Lucrările s-au desfășurat pe durata lunii septembrie, în condiții meteorologice foarte precare. Lipsa forței de muncă a limitat de la bun început amploarea cercetărilor. Ruinele orașului roman se întind, după cum se știe, pe o suprafață de peste 40 ha, din care cca. 1/3 suprapuse de construcții moderne: Stratul de moloz din interiorul incintei orașului roman este de cca 1,20—1,50 m grosime, iar natura și caracterul construcțiilor ruinate ce se pot descifra pe teren, rămân în toate cazurile ipo-

tetice. Aceasta cu atât mai mult cu cât este de presupus că locuirea post-romană și medievală timpurie a refolosit ruinele construcțiilor romane din secolele II—III.

Din toate aceste motive, doar primul dintre obiectivele care ni le-am propus a putut fi îndeplinit în campania 1978. Este vorba de verificarea corespondenței dintre actuala rețea stradală a localității și străzile orașului roman. În două dintre secțiunile pe care le-am trasat pe malul de răsărit al Rîușorului, am surprins pe marginea nordică a uliței cu nr. II (numărătoarea adoptată pornește de la nord spre sud) marginea unei străzi romane, diferențele fiind de ordinul 0,70—1,00 m, diferențe cu totul normale avîndu-se în vedere traseul ușor șerpuit al actualelor ulițe.

Cele două secțiuni pomenite au surprins temeliele a trei clădiri romane, aliniate în raport cu strada din secolele II—III. Unele materiale ceramice descoperite în stratul de moloz ar putea să aparțină secolului al IV-lea, fără ca trăsăturile lor să fie suficient de concludente pentru a permite încheieri certe. În orice caz, construcția romană situată la cca. 30 m este de malul Rîușorului, pe latura nordică a străzii romane identice ca traseu cu ulița actuală, a fost divizată la un moment dat cu ajutorul unui zid sec alcătuit din pietre mari și din fragmente de pietre de construcție printre care și un fragment de coloană cu urme de incendiu, pietre clădite fără legătură de lut. Situația amintește pe aceea consemnată de cercetările de după primul război mondial din cuprinsul Templului Augustalilor. Nu am putut totuși surprinde complexe de viață cu amenajări care să poată fi datate cu siguranță la sfîrșitul secolului al III-lea sau în epoca următoare. Este cazul să adăogăm că o secțiune de sondaj pe direcția sud-nord pe care am planificat-o inițial de 120 m nu a putut fi dusă, din cauzele arătate, decît pe primii 10 m pînă la solul viu.

Nici la vest de Rîușor, unde din rețeaua de secțiuni pe care am planuit-o nu am pu-

tut efectua decît o singură secţiune de 20 m lungime completată de o casetă, nu au apărut deocamdată complexe clare de locuire post-romană. Unele dintre materialele găsite ar putea aparţine secolului al IV-lea dar în acest sens lipsesc deocamdată argumente concludente. Este oricum de reţinut că ceramica lucrată cu mîna, caracteristică secolului al IV-lea şi descoperită în Ţara Haţegului la Strei în complexe datate cu pieptene şi fibule, lipseşte de la Sarmizegetusa, cel puţin după aceste prime sondaje din partea de nord-vest a oraşului roman.

Sondajele întreprinse pentru surprinderea străzii romane cu nr. I, prima dinspre nord, nu au putut fi destul de lungi pentru a oferi rezultate concludente.

Dintre rezultatele privind nivelele de epocă romană pe care le-am obţinut în subsidiar faţă de obiectivele urmărite, merită a fi menţionate surprinderea, atît la vest cît şi la est de Rîuşor, a unui nivel de incendiu datat cu monede de la Traian în deceniul al 2-lea al secolului II, nivel cu trăsături caracteristice care pare deci a se plasa în primii ani de existenţă a oraşului roman.

Printre materialele ceramice aparţinînd secolelor XII—XIII, trebuie consemnate cele surprinse în zona de la nord de amfiteatru

de către colegii clujeni, în condiţii stratigrafice tulburate de lucrări recente.

Un alt obiectiv, de mai mare amploare, pe care ni l-am propus, constă din identificarea urmelor medievale ale celor 5 sate atestate documentar în secolul al XIV-lea ca reprezentînd dependenţa („pertinenţele“) Britoniei-Sarmizegetusa: Breazova, Hobiţa, Poiana Selii, Brădet şi Vale (Brazua, Ohaba, Thuelyfalw, Bradach şi Walie), primele două existente şi azi cu acelaşi nume, al treilea dispărut dar localizabil pe teren, ultimele două dispărute sau identice cu sate actuale care poartă alt nume. Avem convingerea că istoria post-romană a Sarmizegetusei nu poate fi reconstituită în toate etapele şi detaliile ei între zidurile oraşului roman şi că grupul de şase sate româneşti atestate documentar în acest colţ al Ţării Haţegului ca reprezentînd o unitate patrimonială, desigur şi social-economică, reprezintă o obşte divizată la această vreme în urma unui îndelungat proces de evoluţie caracterizat de o continuitate mobilă. Rezultatele cercetărilor de suprafaţă sînt încurajatoare şi impun continuarea investigaţiilor, cu mijloace materiale superioare şi cu asigurarea forţei de muncă necesare unor sondaje şi săpături mai ample.